

2 НҮКТЕНІ ПРОЕКЦИЯЛАУ

Нүкте - бетпен түзудің негізгі геометриялық элементі, сондықтан заттардың тік бұрышты проекциясынан бастап оқимыз.

Кеңістіктегі өзара перпендикуляр болып орналасқан π_1 – горизонталь және π_2 фронталь проекция жазықтарынан құралған екі қырлы бұрышқа A нүктесін орналастырамыз. A нүктесінен π_1 және π_2 проекция жазықтықтарына перпендикуляр түсіреміз. A' және A'' нүктелерінің π_1 және π_2 проекция жазықтықтарымен қиылысқан жері A нүктесінің тік бұрышты проекциясы болып саналады. $AA'A_xA''$ фигурасы кеңістікте тік бұрыш болады. π_1 проекция жазықтығын OX –осі арқылы айналдырып, π_1 және π_2 проекция жазықтықтарын жайса, A нүктесінің комплексті сызбасы (эпюрі) пайда болады.

Кейбір есептерді шығару үшін π_1 және π_2 жүйесінен басқа да жазықтықтар енгізуге болады. Заттың пішіні екі проекциямен анықталмаған жағдайда оны үшінші жазықтыққа проекциялайды. Бұндай жағдайда π_1 және π_2 проекция жазықтарына перпендикуляр болатын π_3 профиль проекция жазықтығы енгізіледі. X өсінен басқа Y және Z осьтері пайда болады.

Үш осьтің қиылысқан жерін O нүктесімен белгілейміз. OX өсі π_3 -проекция жазықтығына перпендикуляр, OY өсі проекция жазықтығына π_2 -перпендикуляр, OZ өсі π_1 -проекция жазықтықтарына перпендикуляр.

π_1 проекция жазықтығын OX –осі арқылы айналдырып, π_3 проекция жазықтығын OZ –осі арқылы айналдырып, π_1 , π_2 және π_3 проекция жазықтықтарын жайса, A нүктесінің комплексті сызбасы (эпюрі) пайда болады. OY осі екі жазықтықта да белгіленеді.

Кеңістіктегі макеттің эпюрге айналуы π_1 және π_2 жазықтықтарын π_2 фронталь жазықтығымен беттестіру арқылы жасалады. Нүкте кеңістікте үш координатамен, аталған жазықтықтарға дейінгі ара қашықтықпен анықталады.

OX - π_3 жазықтығына дейінгі ара қашықтықпен $X=[A, \pi_3]$

OY - π_2 жазықтығына дейінгі ара қашықтықпен $Y=[A, \pi_2]$

OZ - π_1 жазықтығына дейінгі ара қашықтықпен $Z=[A, \pi_1]$.

Жазықтықтардың қабылданған атаулары:

π_1 - жазықтығы горизонталь проекция жазықтығы;

π_2 - жазықтығы фронталь проекция жазықтығы;

π_3 - жазықтығы профиль проекция жазықтығы.

Нүктені осы үш өзара перпендикуляр жазықтықтарға ортогональды проекциялаймыз.

A' - нүктенің горизонталь проекциясы

A'' - нүктенің фронталь проекциясы

A''' - нүктенің профиль проекциясы

A' - проекциясы (x,y) екі координатамен анықталады.

A'' - проекциясы (x,z) екі координатамен анықталады.

A''' - проекциясы (y,z) екі координатамен анықталады.

Проекция жазықтықтарының қиылысу сызықтары координаталық осьтерді құрайды. OX абсцисса өсі, OY ордината өсі, OZ аппликата өсі деп аталады.

Өсьтердің қиылысқан нүктесін координаталар басы деп қабылдап, O әріпімен (латын *Origo*-басталу деген сөзінің алғашқы әріпімен) белгілейді.

Өсьтердің оң бағыттары: OX өсі үшін - координата басынан солға қарай, OY өсі үшін - π_2 - жазықтығынан бастап бақылаушыға қарай, OZ өсі үшін π_1 -жазықтығынан бастап жоғары қарай бағытталады.

Проекция жазықтықтары кеңістікті сегіз бөлікке – октантқа бөледі. Октанттарды рим әріптерімен белгілеу қабылданған. X, Y, Z осьтерінің бағыттарына байланысты нүкте координаталарының таңбасы өзгеріп отырады. Координаталар белгілері 1-ші кестеде келтірілген.

Кесте 1 – Октанттарда қабылданған координаталар таңбасы

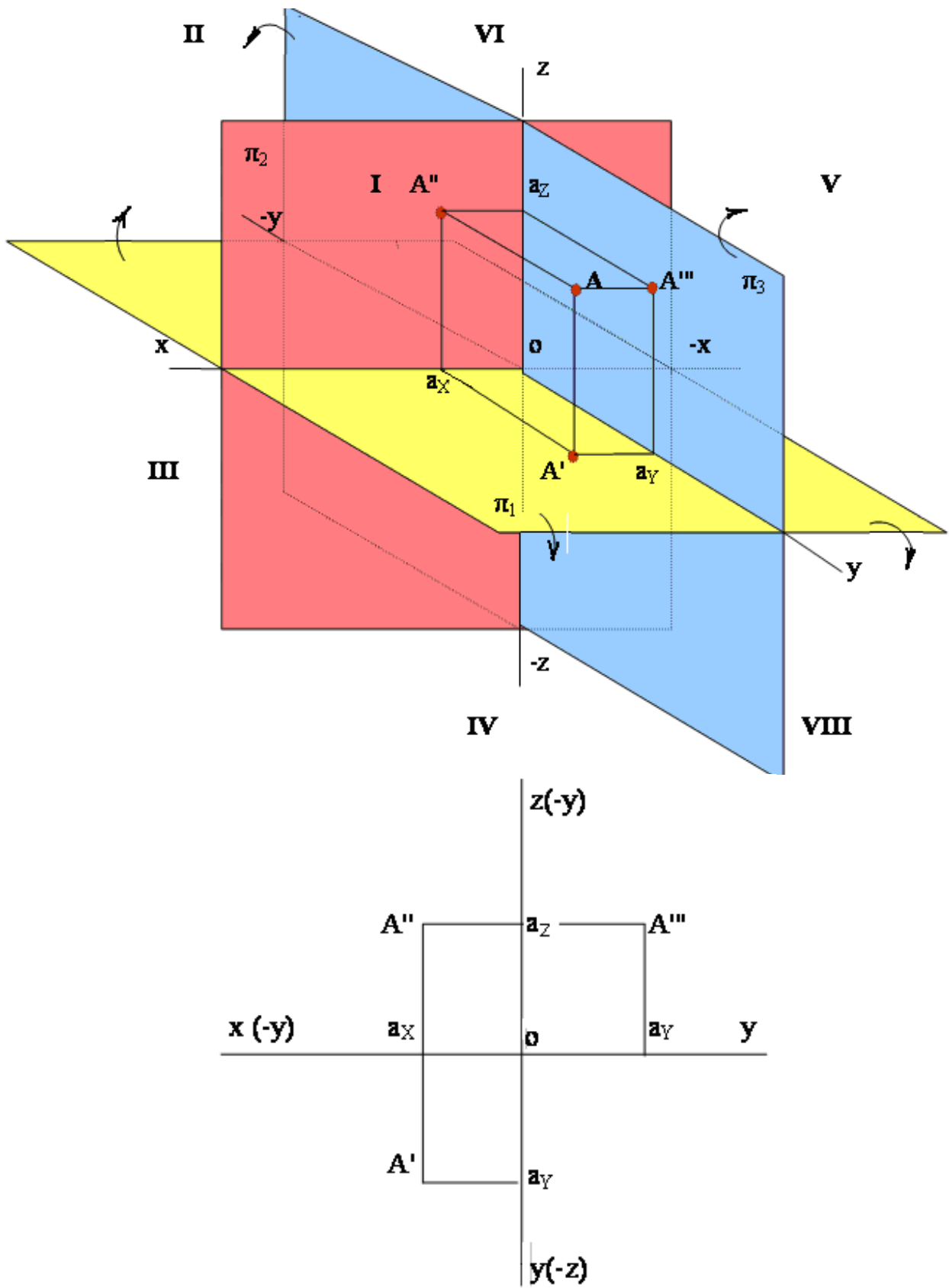
Октант	Координаталар белгілері		
	X	Y	Z
I	+	+	+
II	+	-	+
III	+	-	-
IV	+	+	-
V	-	+	+
VI	-	-	+
VII	-	-	-
VIII	-	+	-

Кеңістіктегі өзара перпендикуляр орналасқан π_1 – горизонталь, π_2 – фронталь және π_3 – профель проекция жазықтарынан құралған үш қырлы бұрышқа I – ші октантта орналасқан A нүктесін проекциялаймыз. A нүктесінен π_1 , π_2 және π_3 проекция жазықтықтарына перпендикуляр түсіреміз. A' , A'' және A''' нүктелерінің π_1 , π_2 және π_3 проекция жазықтықтарымен қиылысқан жері A нүктесінің тік бұрышты проекциясы болып саналады. π_1 проекция жазықтығын OX – өсі арқылы, π_3 проекция жазықтығын OZ – өсі арқылы айналдырып, π_2 жазықтығына π_1 , және π_3 проекция жазықтықтарын беттестіріп, A нүктесінің комплексті сызбасын аламыз. Сызбаны жеңілдету үшін 10-ші суреттегідей π_1 , π_2 және π_3 проекция жазықтықтарының шеттерін көрсетпейді.

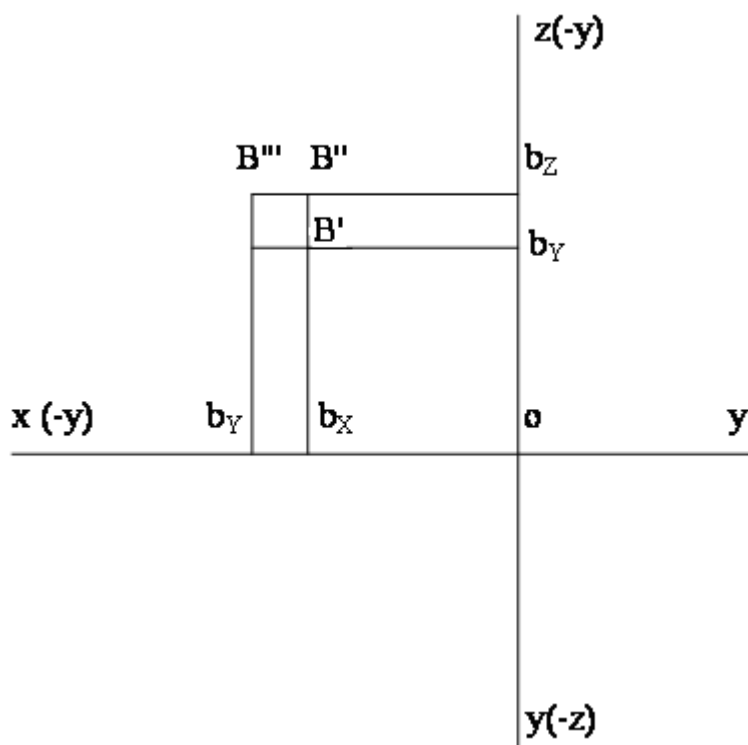
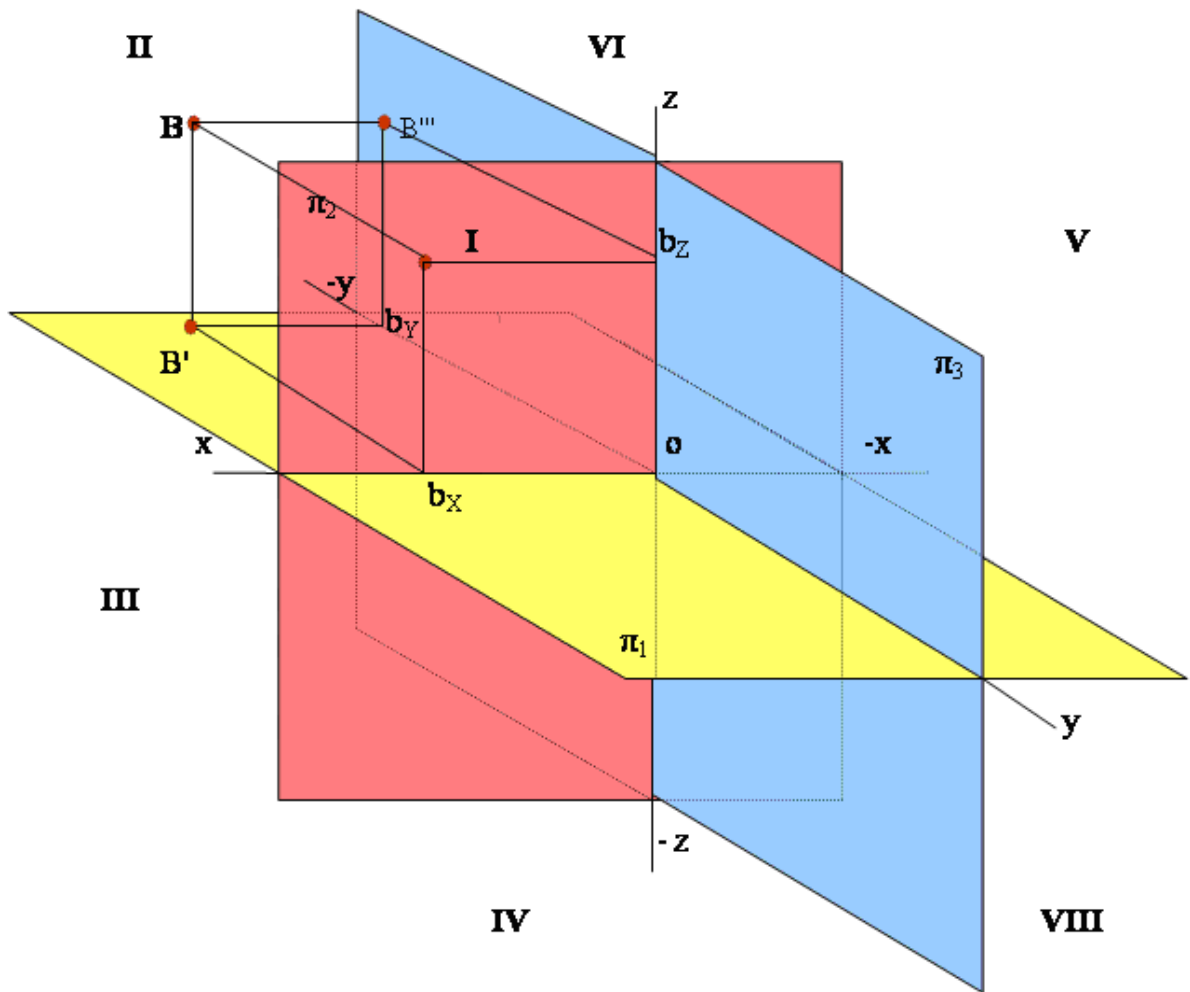
II – ші октантта орналасқан B нүктесін проекциялаймыз (11-шы суретте).

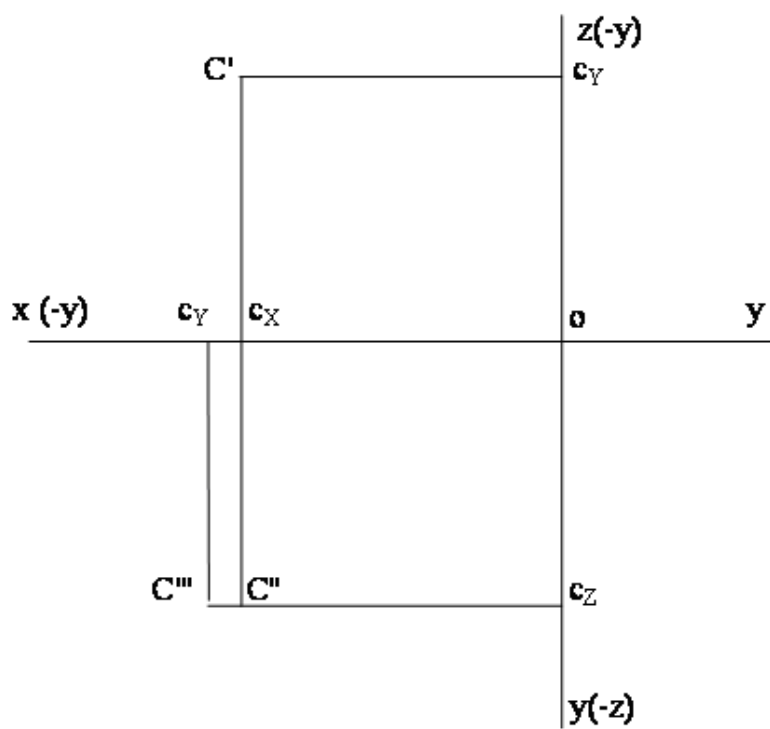
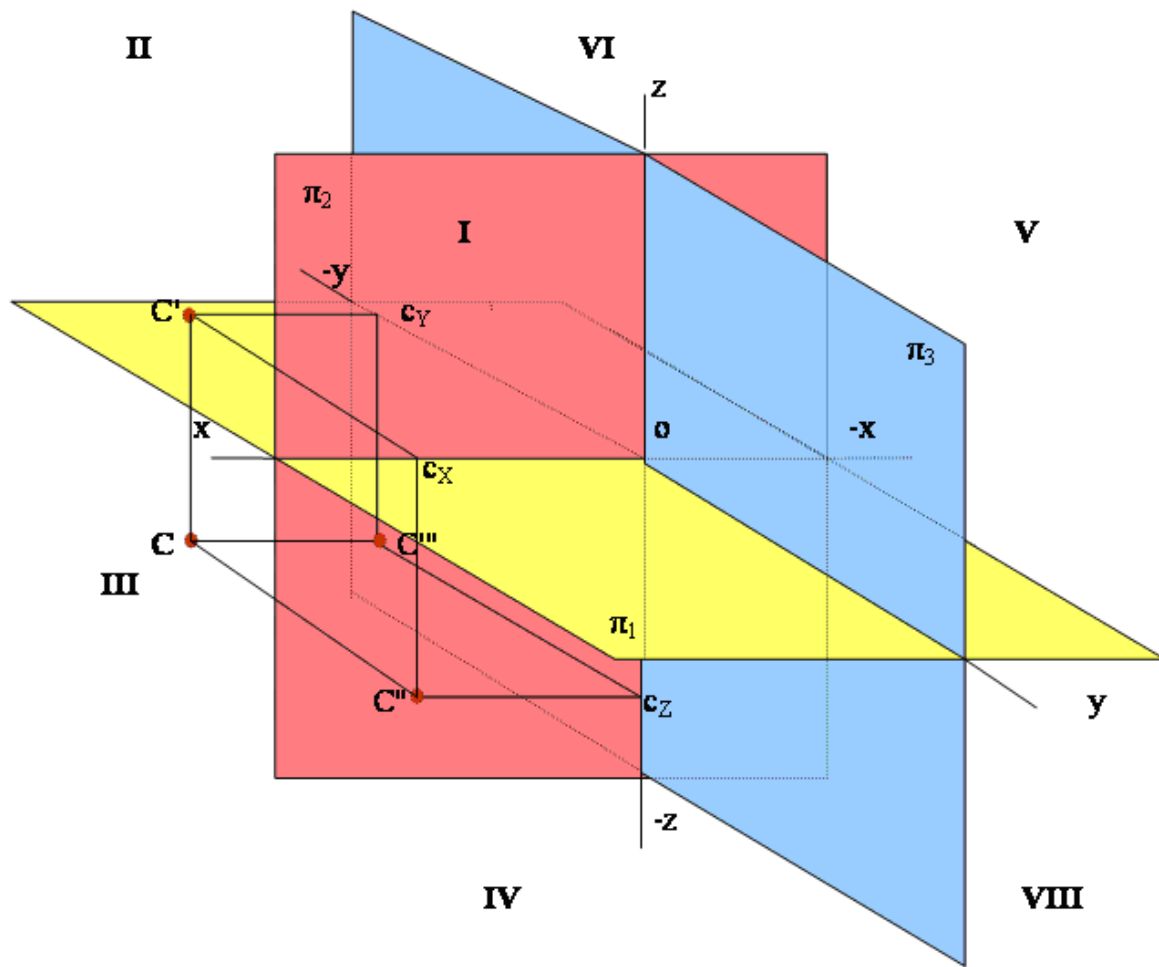
III – ші октантта орналасқан C нүктесін проекциялаймыз (12-шы суретте).

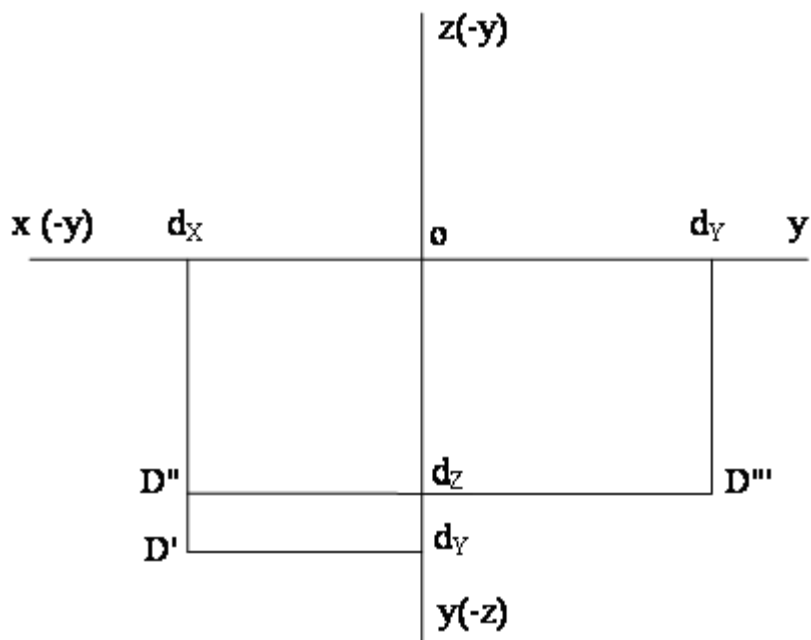
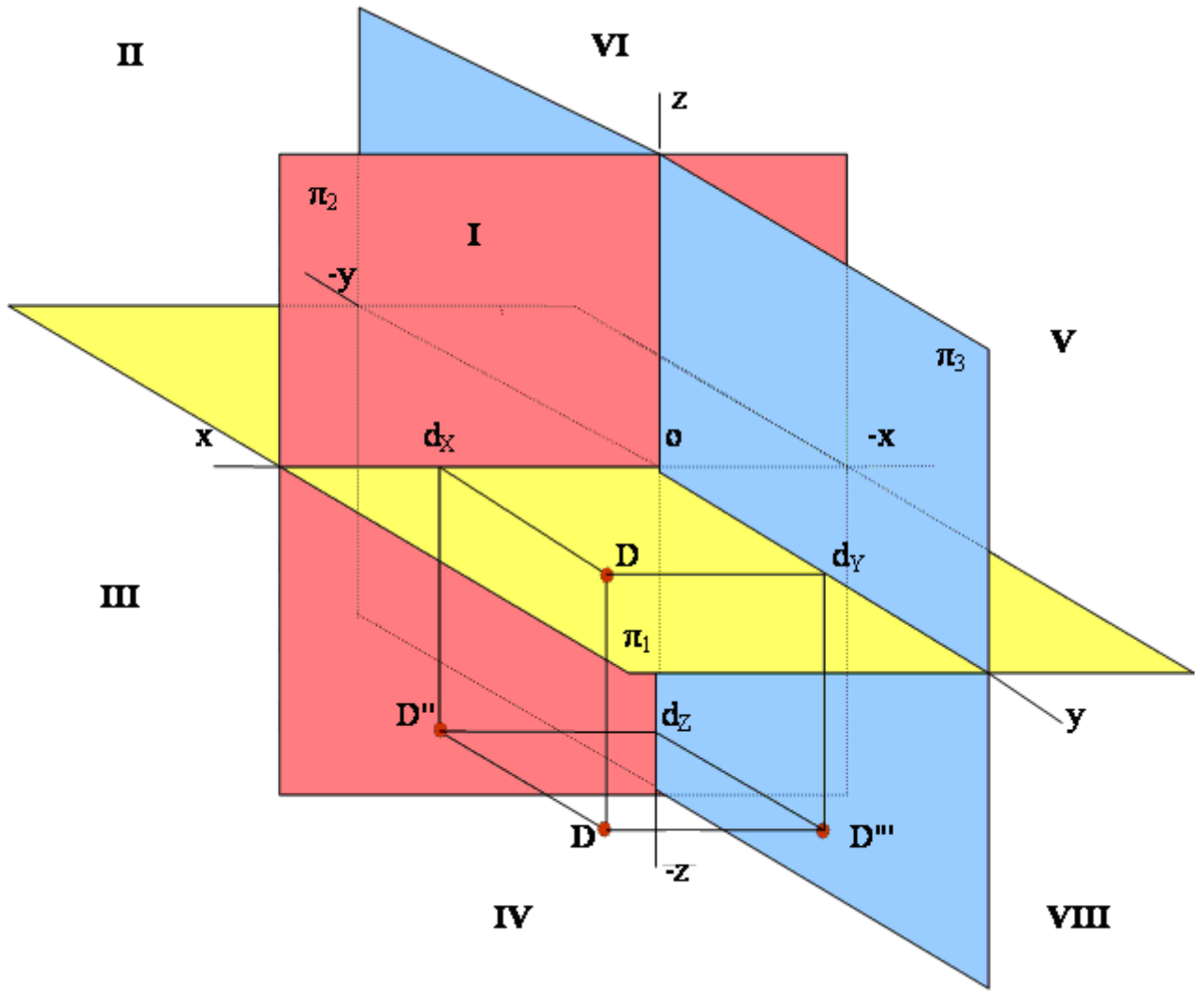
IV – ші октантта орналасқан D нүктесін проекциялаймыз (13-шы суретте).

Сурет 10

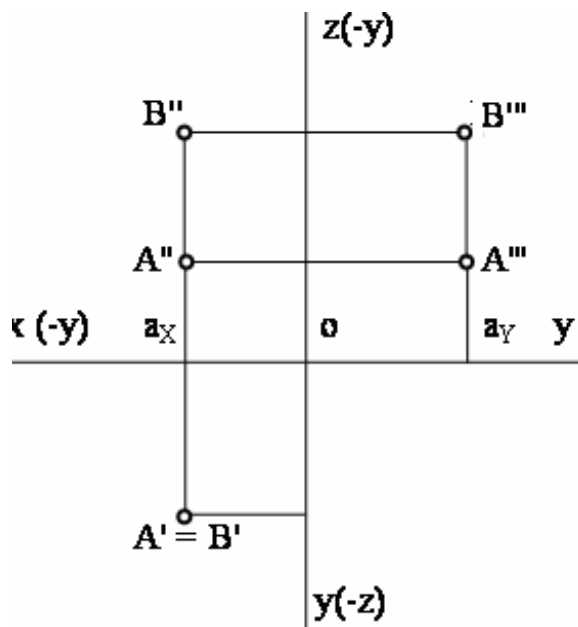

Кейбір нүктелердің проекциялары бір-бірімен беттесіп бір проекциялық түзудің бойында жатады. Бір проекциялаушы түзудің бойында жатқан нүктелер А және В бәсекелес нүктелер деп аталады. А және В нүктелері 14-ші суретте бәсекелес горизонталь.

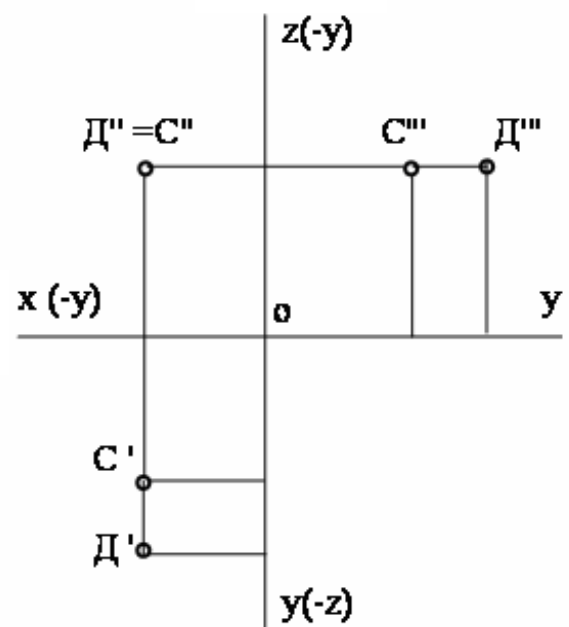
Егер екі нүкте бір проекциялаушы түзудің бойында жатса, олар бір-бірінің тасасында қалады. нүктелер деп аталады. Қайсысы көрінетін, қайсысы көрінбейтінін қалай анықтаймыз? Горизонталь проекцияда екі горизонталь бәсекелес нүктелердің қайсысының фронталь проекциясы абсцисса өсінен қашық орналасса сонысы көрінеді. А нүктесінің аппликаты үлкен, сондықтан В нүктесі көрінбейді. (В нүктесі А нүктесінің тасасында қалады). Фронталь жазықтықта екеуі де көрінеді.

Фронталь жазықтықтағы фронталь бәсекелес нүктелердің қайсысы бақылаушыға жақын орналасса, сол көрінеді.

С және Д нүктелер бәсекелес фронталь нүктелер деп аталады. 15-шы суретте фронталь жазықтықта Д нүктесі көрінетін, С көрінбейтін нүкте.

Сурет 14

Сурет 15